

MỘT SỐ CƠ SỞ KHOA HỌC

trong nghiên cứu phương pháp đánh giá tài nguyên du lịch sinh thái

○ **TS. ĐẶNG KIM NHUNG, ThS. LÊ VĂN HƯƠNG, CN. PHÍ THỊ THU HOÀNG, CN. ĐÀO THỊ LƯU**
Viện Địa lý, Viện KH&CN Việt Nam

Việc sử dụng hợp lý tài nguyên nhằm bảo vệ môi trường và phát triển bền vững là một vấn đề nóng bỏng đối với các nhà hoạch định chính sách, đặc biệt ở các nước đang phát triển như Việt Nam. Trong tình hình du lịch nói chung và du lịch sinh thái (DLST) nói riêng đang phát triển mạnh mẽ thì việc nghiên cứu cơ sở khoa học cho việc hình thành một phương pháp đánh giá tài nguyên DLST là một vấn đề cấp thiết. Có đánh giá chuẩn xác tài nguyên thì mới có thể đề ra các quy hoạch hợp lý nhằm phát triển bền vững. Phương pháp này sẽ được ứng dụng đối với từng vùng lãnh thổ cụ thể có tiềm năng về DLST.

Thông qua việc thực hiện đề tài: “Nghiên cứu cơ sở khoa học cho việc đánh giá tổng hợp tài nguyên du lịch sinh thái phục vụ quy hoạch lãnh thổ”, trên cơ sở những kết quả nghiên cứu các hệ sinh thái và điều kiện tự nhiên, kinh tế-xã hội và nhân văn khu danh thắng Hương Sơn, là khu vực miền núi có tiềm năng DLST, do TS Đặng Kim Nhung chủ trì, nhóm tác giả thuộc Viện Địa lý - Viện Khoa học và Công nghệ Việt Nam sẽ đưa ra một số cơ sở khoa học trong phương pháp đánh giá tài nguyên DLST phục vụ quy hoạch lãnh thổ và phát triển bền vững.

Đánh giá tài nguyên du lịch là một loại đánh giá kỹ thuật mà nhiệm vụ của nó là phân loại tài nguyên du lịch theo mức độ thuận lợi của chúng cho các hoạt động du lịch - nghỉ dưỡng của con người. Đánh giá tài nguyên du lịch cũng chính là đánh giá tổng thể tự nhiên, điều kiện kinh tế-xã hội và nhân văn có khả năng khai thác cho du lịch.

Có hai phương pháp chính để đánh giá tài nguyên du lịch là đánh giá theo từng dạng tài nguyên và đánh giá tổng hợp các tài nguyên.

Phương pháp đánh giá theo từng dạng tài nguyên du lịch

Tài nguyên du lịch tự nhiên

Đối với tài nguyên du lịch tự nhiên, các dạng tài nguyên địa hình - địa chất, khí hậu, thủy văn, sinh vật du

lịch đều đã được xác định dựa trên một số tiêu chuẩn nhất định.

Tài nguyên du lịch địa hình được đánh giá bằng sự thống kê mô tả về đặc điểm hình thái, trắc lượng hình thái của các dạng địa hình và các kiểu địa hình đặc biệt hoặc đánh giá mức độ tương phản của các kiểu địa hình (thường là dựa theo các chỉ tiêu tâm lý - thẩm mỹ).

Tài nguyên du lịch khí hậu được đánh giá bằng các chỉ số về các điều kiện thích hợp nhất với sức khỏe con người và các điều kiện thích hợp nhất với các hoạt động du lịch nói chung hay với từng loại hình du lịch nói riêng.

Tài nguyên du lịch thủy văn dựa vào tiêu chuẩn chất lượng nước dùng cho sinh hoạt để đánh giá mức độ sử dụng nước phục vụ cho các loại hình

tắm mát, thể thao nước; các tiêu chuẩn về sóng, thủy triều, dòng biển để phục vụ cho các loại hình thể thao, vui chơi giải trí trên biển; sự phân loại và chỉ tiêu về nước khoáng để phục vụ cho việc chữa bệnh, làm nước uống, giải khát; các tiêu chuẩn về mặt thoáng, bờ bãi ven bờ phục vụ cho việc bài trí phong cảnh, tắm mát, dạo chơi, các hoạt động thể thao nước như bơi lội, đua thuyền, lướt ván; v.v.

Tài nguyên du lịch sinh vật được đánh giá dựa vào các quy định và tiêu chuẩn đối với các vườn quốc gia, các rừng bảo tồn thiên nhiên, các rừng di tích lịch sử văn hoá, môi trường hoặc dựa vào các chỉ tiêu cụ thể phục vụ cho từng loại hình du lịch.

Tài nguyên du lịch nhân văn

Đánh giá tài nguyên du lịch nhân

vẫn được xác định bằng việc kiểm kê, đánh giá các giá trị (số lượng, chất lượng) của từng di tích, từng loại tài nguyên sau đó mới đánh giá chung. Các dạng tài nguyên du lịch nhân văn bao gồm: Các di tích lịch sử - văn hoá; Các lễ hội; Nghề và làng nghề thủ công truyền thống; Văn hoá nghệ thuật; Các đối tượng du lịch gắn với dân tộc học.

Việc kiểm kê đánh giá các dạng tài nguyên du lịch nhân văn phải được tiến hành kiểm kê đánh giá về mặt số lượng (số lượng cụ thể của từng loại, mật độ), chất lượng của từng thành tố di tích và cấp bậc xếp hạng (quốc tế, quốc gia, địa phương).

Phương pháp đánh giá cho từng di tích, các dạng tài nguyên du lịch nhân văn phi vật thể sẽ là cơ sở đánh giá cho từng loại tài nguyên và là cơ sở cho việc đánh giá tổng thể tài nguyên phát triển du lịch của vùng, địa phương.

Việc đánh giá tài nguyên du lịch nhân văn nói chung thường được tiến hành theo các kiểu: Đánh giá bằng cảm quan trên cơ sở kết quả điều tra về số lượng cũng như chất lượng tài nguyên hoặc đánh giá thông qua điều tra về sức hấp dẫn đối với du khách.

Riêng các loại tài nguyên du lịch nhân văn vật thể có thể được đánh giá theo phương pháp xây dựng thang, bậc điểm để đánh giá mức độ thuận lợi cho phát triển du lịch và thực trạng bảo vệ, phát huy giá trị của từng di tích cũng như các di tích. Thang điểm để đánh giá có 4 bậc: Rất tốt, tốt, khá, trung bình tương ứng với 4, 3, 2, 1 điểm.

Cùng với việc đánh giá chi tiết từng di tích còn cần đánh giá tổng hợp về số lượng các di tích lịch sử văn hoá của vùng hoặc địa phương có thuận lợi cho hoạt động du lịch hay không.

Sau khi điều tra và đánh giá từng

loại tài nguyên, tổng hợp các loại tài nguyên cần căn cứ nhận xét, đánh giá chung về tiềm năng, thực trạng khai thác chung của tài nguyên. Căn cứ đánh giá mức độ thuận lợi, sức hấp dẫn của tài nguyên có khả năng đáp ứng cho việc phát triển du lịch, những tài nguyên cần được đầu tư khai thác, bảo vệ và tôn tạo. Đây là cơ sở cho việc xây dựng và phát triển các hệ thống lãnh thổ du lịch. Việc đánh giá tài nguyên du lịch cũng cần xác định rõ những hạn chế về số lượng, chất lượng của các loại tài nguyên cho phát triển du lịch, cũng như cần chỉ rõ những tác động tích cực và tiêu cực từ hoạt động du lịch đối với tài nguyên và môi trường du lịch.

Phương pháp đánh giá tổng hợp các dạng tài nguyên du lịch

Căn cứ vào mục đích, nội dung và các yêu cầu đánh giá thì phương pháp đánh giá tổng hợp có điều kiện và khả năng đáp ứng tốt và đầy đủ hơn cả. Tuy vậy, việc đánh giá tổng hợp cũng rất phức tạp.

Mục đích của việc đánh giá các điều kiện tự nhiên và tài nguyên nhân văn là nhằm xác định mức độ thuận lợi (tốt, trung bình, kém) của chúng đối với toàn bộ hoạt động du lịch nói chung hay đối với từng loại hình du lịch, từng lĩnh vực hoạt động cụ thể phục vụ du lịch nói riêng.

Việc đánh giá tổng hợp tài nguyên du lịch được tiến hành theo 3 bước: xây dựng thang đánh giá, tiến hành đánh giá và đánh giá kết quả.

1. Xây dựng thang đánh giá:

Xây dựng thang đánh giá là bước quan trọng và quyết định nhất tới kết quả đánh giá. Việc xây dựng thang đánh giá bao gồm việc chọn các yếu tố đánh giá, xác định các bậc của từng yếu tố, xác định chỉ tiêu của mỗi bậc, cho điểm mỗi bậc, xác định hệ số tính điểm cho các yếu tố.

Chọn các yếu tố đánh giá: Các yếu tố để đánh giá tài nguyên DLST bao gồm các thành phần chính của môi trường tự nhiên như địa hình, khí hậu, thủy văn, sinh vật với hàng loạt các yếu tố tự nhiên khác như vẻ đẹp của phong cảnh, sự thích hợp của khí hậu, sự đặc sắc và độc đáo của tài nguyên du lịch tự nhiên, số lượng và chất lượng tài nguyên, khả năng đáp ứng được nhiều loại hình du lịch, thời gian khai thác hoạt động du lịch. Các dạng tài nguyên nhân văn cũng đóng một vai trò quan trọng trong đánh giá tổng hợp tài nguyên DLST. Các di tích văn hóa, lịch sử, các phong tục tập quán đặc sắc của địa phương là các yếu tố không thể thiếu trong quá trình đánh giá.

Ngoài ra, điều kiện kinh tế-xã hội và môi trường của khu vực cũng cần được nghiên cứu kỹ lưỡng. Thành phần dân cư, cơ sở hạ tầng, hiện trạng nền kinh tế và hiện trạng môi trường là những yếu tố được lựa chọn để đánh giá tài nguyên DLST.

Xác định các bậc của từng yếu tố: Mỗi yếu tố được đánh giá theo các bậc, có thể là 4 bậc là rất thuận lợi, thuận lợi, tương đối thuận lợi và ít thuận lợi

Xác định chỉ tiêu của mỗi bậc: Việc xác định chỉ tiêu của mỗi bậc cần có tính chất định lượng để có thể so sánh các kết quả đánh giá với nhau, và cần dựa trên các cơ sở điều tra, tính toán, thực nghiệm hoặc ý kiến của các chuyên gia.

Xác định điểm của mỗi bậc và hệ số của các yếu tố: Để đánh giá tổng hợp bằng cách tính điểm, cần xác định số điểm cho mỗi bậc. Trong thang đánh giá, số điểm mỗi bậc của các yếu tố đều bằng nhau. Điểm của mỗi bậc thông thường được tính từ cao xuống thấp. Như vậy số bậc của mỗi yếu tố là 4 thì điểm cụ thể sẽ là

4,3,2,1. Trên thực tế, các yếu tố được lựa chọn để đánh giá tài nguyên DLST có các tính chất, mức độ và giá trị không đồng đều. Vì thế, để đảm bảo cho kết quả đánh giá được chính xác và khách quan cần phải xác định thêm hệ số cho các yếu tố quan trọng hơn. Để làm việc này người ta thường căn cứ vào các kết quả nghiên cứu, điều tra hoặc căn cứ vào trực giác trên cơ sở tích lũy các kinh nghiệm để xác định chính xác các hệ số. Các hệ số này có thể là 1, 2 hoặc 3 đối với mỗi yếu tố và sẽ được nhân với số điểm của yếu tố đó để tính điểm chung.

Ngoài ra cần xác định một số chỉ tiêu đánh giá tổng hợp các loại tài nguyên DLST, bao gồm:

Chỉ tiêu về độ hấp dẫn: Đây là chỉ tiêu mang tính tổng hợp, thường được xác định bằng sự đa dạng của địa hình, sự đặc sắc và độc đáo của các hiện tượng và các di tích tự nhiên, sự đa dạng và phong phú của hệ sinh thái tự nhiên, nhân văn...

Chỉ tiêu đánh giá độ bền vững của môi trường tự nhiên: Chỉ tiêu này cho thấy khả năng bảo vệ và phục hồi của các thành phần tự nhiên trước áp lực của hoạt động du lịch, các đối tượng khác và thiên tai. Những áp lực này nhỏ thì thiên nhiên có khả năng phục hồi cao và ngược lại

Thời gian hoạt động du lịch: Được xác định bởi số thời gian thích hợp nhất của các điều kiện khí hậu đối với sức khỏe của khách du lịch và số thời gian thuận lợi nhất cho các hoạt động du lịch trong khu vực. Thời gian hoạt động du lịch quyết định tính chất thương xuyên hay mùa vụ của hoạt động du lịch từ đó liên quan đến phương hướng đầu tư tổ chức quản lý, kinh doanh phục vụ du lịch.

Chỉ tiêu đánh giá sức chứa lãnh thổ bảo đảm sự phát triển bền vững của du lịch: Diện tích đất xây dựng cho một chỗ nghỉ qua đêm của khách du lịch, diện tích đất dành cho khách du lịch vui chơi giải

trí ngoài trời tính theo đầu người, diện tích dành cho bãi tắm tính theo đầu người đối với du khách, diện tích dành cho sân bắn.

Chỉ tiêu về sức chứa du khách của một khu vực du lịch: Số lượng khách có thể phục vụ hàng ngày, hàng tháng, hàng năm.

2. Tiến hành đánh giá

Điểm đánh giá bao gồm số điểm đánh giá riêng của từng yếu tố và số điểm đánh giá tổng hợp. Điểm đánh giá riêng của từng yếu tố là số điểm của các bậc đánh giá nhân với hệ số của yếu tố đó. Như vậy điểm đánh giá riêng cao nhất của yếu tố có bậc cao nhất (4) và có hệ số cao nhất (thí dụ là hệ số 3 trong các hệ số 1, 2, và 3) sẽ là $4 \times 3 = 12$ điểm. Và điểm đánh giá riêng thấp nhất là của yếu tố có bậc thấp nhất và có hệ số thấp nhất, sẽ là $1 \times 1 = 1$ điểm. Điểm đánh giá tổng hợp là tổng số các điểm đánh giá riêng của các yếu tố.

3. Đánh giá kết quả

Căn cứ vào số điểm tối đa mà thang điểm đã xác định và kết quả đánh giá cụ thể của mỗi đối tượng để xác định tỷ lệ % số điểm đã đạt được so với số điểm tối đa. Tài nguyên du lịch rất thuận lợi phải đạt được từ 81 – 100% số điểm tối đa, khá thuận lợi từ 61 – 80%, trung bình là từ 41 – 60% và kém thuận lợi là từ 25 – 40%.

Phương pháp đánh giá tổng hợp tài nguyên DLST có ưu điểm là đảm bảo tương đối khách quan, có thể nhìn nhận một cách nhanh chóng và toàn diện tiềm năng tài nguyên du lịch của mỗi điểm du lịch, khu du lịch bằng những giá trị đã được lượng hoá. Tuy nhiên nó cũng sẽ thiếu chính xác nếu như thiếu các tài liệu điều tra khảo sát và một phần lệ thuộc vào chủ quan của người đánh giá; do đó phải bổ sung thêm các phương pháp chuyên môn và phương pháp điều tra xã hội học để có những điều chỉnh kịp thời. ■

